

Застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях за фактами умисного знищення або пошкодження чужого майна, учиненого шляхом підпалу

Ганна Бідняк

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки, Дніпровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України; науковий співробітник, Дніпропетровський державний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>, e-mail: hanna.bidniak@dduvs.edu.ua

Досліджено застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях за фактами умисного знищення або пошкодження чужого майна, учиненого шляхом підпалу. Висвітлено залучення спеціаліста до проведення огляду місця події за фактами умисного знищення або пошкодження чужого майна, учиненого шляхом підпалу, і призначення судових експертиз. Увагу акцентовано на дослідженні обставин виникнення й поширення пожеж і дотримання вимог пожежної безпеки, дослідження нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів або речовин хімічних виробництв. Розглянуто типові питання, які мають значення для слідства.

Ключові слова: кримінальні правопорушення; досудове розслідування; пожежі; спеціаліст; судовий експерт; інтенсифікатор горіння; нафтопереробні продукти.

Use of Special Knowledge in Criminal Proceedings on the Facts of Intentional Destruction or Damage to Other People's Property Committed by Arson

Hanna Bidniak

The use of special knowledge in criminal proceedings on the facts of intentional destruction or damage to another's property committed by arson is investigated. The author highlights the involvement of a specialist in the examination of the scene of an incident in cases of intentional destruction or damage to another's property committed by arson and the appointment of forensic examinations. significant Attention is drawn to the study of the circumstances of the occurrence and spread of fires and compliance with fire safety requirements, the study of oil products and fuels and lubricants or chemicals. Typical issues of importance to the investigation are considered.

Keywords: criminal offenses; pre-trial investigation; fires; specialist; forensic expert; combustion intensifier; petroleum products.

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну та вчинення низки злочинів проти українського суспільства, правоохоронці стикнулись із новими викликами, серед яких кримінальні

правопорушення, пов'язані з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна, учиненого шляхом підпалу. Предметом протиправних посягань можуть бути люди й будь-які

речі матеріального світу. Проте приклади з практики органів досудового розслідування та Єдиного державного реєстру судових рішень свідчать, до 2022 року це переважно підпали об'єктів нерухомості та лісопосадок, в умовах сьогодення — транспортних засобів як цивільних осіб, так і військовослужбовців, учинені несвідомими громадянами «на замовлення» країни-агресорки.

Розмірковуючи про основні понятійні категорії, М. М. Єфімов зауважує, що на законодавчому рівні відсутнє чітке визначення підпалу, хоча сам його процес зафіксовано доволі чітко [1, с. 117]. Здебільшого кваліфікація відбувається за складами, передбаченими ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України (далі — *КК*), але шляхом підпалу можуть бути вчинені й інші кримінальні правопорушення, поміж яких: ч. 4 ст. 240, ст. 245, 258, 113 *КК* України тощо [2].

Під час розслідування виникає низка чинників, що ускладнюють досудове розслідування. Так, проведені А. В. Лісіцьким дослідження доводять брак актуальної інформації щодо розслідування кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу, за умов воєнного стану (77,7 % слідчих, 62,2 % спеціалістів-криміналістів); складнощі організації розслідування цієї групи кримінальних правопорушень (недоліки взаємодії слідчих і спеціалістів, надмірне навантаження: 60,2 %, 62,2 % опитаних); складнощі в пошуку й опрацюванні наукової, навчально-методичної літератури (55,7 %, 42,2 % опитаних); прогалини та колізії законодавства, підзакон-

них нормативно-правових актів, що ускладнюють правозастосування (50,5 %, 40,0 % опитаних) [3]. Практики акцентували на необхідності вдосконалення залучення спеціальних знань у різних формах з метою розслідування кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу (78,6 %, 64,4 % опитаних) [3, с. 19]. Науковці виокремлюють форми, прямо передбачені законом, а саме участь спеціаліста у кримінальному провадженні та проведення судових експертиз, а також: а) відомчі розслідування, перевірки технічного стану; б) проведення досліджень безпосередньо на місці події; в) консультаційно-довідкову допомогу; г) надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт тощо [4, с. 15].

У кримінальних провадженнях за фактами умисного знищення або пошкодження чужого майна, учиненого шляхом підпалу, вагомим значення набувають спеціальні знання в усіх формах. Утім, передусім у зазначених кримінальних провадженнях органи досудового розслідування залучають спеціалістів до проведення огляду місця події. Як слушно зазначає М. М. Єфімов, виконання тактичного завдання із фіксування матеріальної обстановки ґрунтується на вчасному прибутті на місце пожежі, що дає змогу уповноваженій особі глибше її осмислити, а також з'ясувати місця найбільш інтенсивного горіння. Для реалізації тактичного завдання із виявлення, вилучення та процесуального закріплення відомостей про виявлені сліди й об'єкти уповноваженій особі бажано

залучити до проведення процесуальної дії відповідних фахівців (підпал транспортного засобу — автомеханіка, підпал приміщення — архітектора). Залучені спеціалісти допоможуть зорієнтуватися в окремих обставинах події [1, с. 119].

Наукові джерела зазначають, що під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу, проводили такі види судових експертиз: 1) криміналістичні (траєктно-логічну (88,9 %); вибухотехнічну (34,4 %); матеріалів, речовин і виробів (нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів (37,8 %), лакофарбових матеріалів і покриттів (21,1 %), спиртовмісних сумішей (20,2 %), полімерних матеріалів (17,7 %); технічну експертизу документів (22,2 %); фототехнічну (19,8 %); експертизу зброї та слідів й обставин її застосування (8,9 %); почеркознавчу (6,7 %); техногенних вибухів (2,2 %)); 2) інженерно-технічні (пожежно-технічну (100 %); безпеки життєдіяльності (38,9 %); оцінно-будівельну (26,7 %); електротехнічну (24,4 %); автотехнічну (20,0 %); комп'ютерно-технічну (13,3 %); інженерно-механічну (12,3 %); будівельно-технічну (8,9 %)); 3) товарознавчі (машин, обладнання, сировини (84,4 %); транспортно-товарознавчу (12,3 %); військового майна, техніки й озброєння (8,9 %)); 4) судово-медичну (за наявності потерпілих; 38,9 %) [3, с. 220].

Погоджуючись із зазначеним щодо ролі названих судових експертиз у формуванні доказової бази кримінальних проваджень за фактами умисного знищення або пошкоджен-

ня чужого майна, учиненого шляхом підпалу, звернімо увагу на дослідження обставин виникнення та поширення пожеж і дотримання вимог пожежної безпеки. Аналіз матеріалів слідчої та експертної практики свідчить, що типовими завданнями є визначення осередка та з'ясування причин виникнення пожежі. Якщо йдеться про автотransпорт, то нерідко осередок виникнення пожежі знаходиться на поверхні передньої частини автомобіля, а саме на лобовому склі та кришці капота. Для доказування важливим є встановити причину горіння — унаслідок теплових виявів електроенергії або занесення стороннього джерела запалювання у вигляді відкритого полум'я. Проведенням нами дослідженням окреслено непоодинокі випадки застосування правопорушниками інтенсифікаторів горіння, тобто додаткових речовин, що сприяють більш швидкому загорянню.

Так, 3 червня 2020 року обвинувачені ОСОБА_4 та ОСОБА_5 прибули до буд. 113 на просп. Слобожанському в м. Дніпро, орієнтовно о 01:37 і, діючи за попередньою змовою групою осіб, попрямували до буд. 111-А на просп. Слобожанському, м. Дніпро, де обвинувачений ОСОБА_5, виконуючи відведену йому роль, облив заздалегідь заготовленим нафтопродуктом (розпалювачем для багаття) і підпалив припаркований поруч з названим будинком автомобіль марки Volvo S60, який на праві власності належить ОСОБА_8; обвинувачений ОСОБА_4 в цей час перебував неподалік і слідкував, щоб їх ніхто не помітив. Упевнившись у тому, що автомобіль

Volvo S60 запалав, обвинувачені ОСОБА_4 та ОСОБА_5 з місця вчинення злочину втекли. Транспортний засіб цілком утратив свою економічну цінність і ним не можна користуватися за цільовим призначенням [5].

У таких випадках важливого значення набуває розв'язання питання: чи було застосовано інтенсифікатор горіння у вигляді горючих рідин і яке джерело загоряння призвело до виникнення горіння? Хоча, окрім наданих слідчим матеріалів, у судових експертів може виникнути необхідність у застосуванні висновка з дослідження нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів або речовин хімічних виробництв, оскільки інтенсифікатор горіння може не містити нафтопереробних продуктів (наприклад, сукупності спиртів). Заздалегідь такі питання уповноваженій особі складно передбачити, тому (із метою запобігти слідчим помилкам) призначення комплексної експертизи може бути одним із найоптимальніших рішень.

Перелік джерел посилання

1. Ефімов М. М. Наукові дискусії відносно проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 115—119. DOI: 10.32782/2078-3566-2024-4-17 (дата звернення: 07.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
3. Лісіцький А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу : дис. ... д-ра філос. за спец. 081 — Право. Київ, 2023. 298 с.
4. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів : навч. посіб. Дніпро, 2019. 140 с.
5. Вирок Індустріального райсуду м. Дніпропетровська від 04.11.2021 р. Справа 175/3105/20. Провадж. № 1-кп/202/150/2021 / Єдиний державний реєстр судових рішень : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100831886> (дата звернення: 07.04.2025).